

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

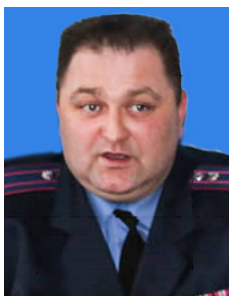
УДК 343.214

DOI 10.31733/2078-3566-2021-2-191-195

**Станіслав
МОЗОЛЬ**

доктор
юридичних наук,
старший науковий
співробітник
(Національна
академія
внутрішніх справ)

**Микола
ГУЦУЛЯК**

кандидат юридичних
наук, доцент
(Івано-Франківський
коледж Львівського
національного
аграрного
університету)

СПІВІДНОШЕННЯ МАЛОЗНАЧНОСТІ ДІЯННЯ, ПОДАТКОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІЛґИ ТА РОЗРАХУНКОВОЇ ОДИНИЦІ У ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Розглядаються питання щодо характеристики законодавчого визначення поняття малозначності діяння, визначається зміст діяння, яке формально містить ознаки діяння, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, але через відсутність суспільної небезпеки не визнається злочином. Визначені основні критерії розмежування малозначного діяння від злочину. Акцентовано увагу на принципах визначення розрахункової одиниці розміру майнової шкоди у проєкті нового Кримінального кодексу України.

Ключові слова: малозначність, злочин, правопорушення, кримінальний проступок, суспільна небезпека, об'єктивні та суб'єктивні ознаки, дія, бездіяльність, податкова соціальна пільга, розрахункова одиниця, майнова шкода.

Постановка проблеми. Прийняття у 2001 році Кримінального кодексу України докорінно змінило стереотипні уявлення суспільства про кримінальне право виключно як про галузь, основною та єдиною функцією якої є каральна. Головним чином такі кардинальні перетворення обумовлені максимальним використанням нормативної концентрації принципу гуманізму.

Так, у порівнянні з КК України 1960 року, у КК України від 5 квітня 2001 року кількість обставин, що виключають злочинність діяння, збільшено з трьох до семи, розширено систему покарань, яка дозволяє повніше враховувати конкретні обставини справи та призначати справедливе, необхідне і достатнє покарання, виключено поняття особливо небезпечного рецидивіста, скасовано смертну кару і т. д. Наведені законодавчі новели, з-поміж іншого, спрямовані на демократизацію та гуманізацію суспільних відносин, у тому числі й кримінально-правових.

Разом з тим, у чинному законі про кримінальну відповідальність чітко простежується наступність кримінального права. З-поміж багатьох елементів, які притаманні як КК України 1960 року, так і Кодексу 2001 року, на особливу увагу заслуговує положення про малозначність діяння, оскільки саме воно визначає випадки, коли діяння, яке за об'єктивними та суб'єктивними ознаками цілком відповідає конкретному складу злочину, передбаченому Особливою частиною КК, не вважається злочинним, тобто суперечить принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

© Мозоль С. А., 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2226-7908>

k010@naiau.kiev.ua

© Гуцуляк М. Я., 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6646-6765>

agrarc@ukr.net

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Дослідженням проблематики визначення змісту та ознак малозначного діяння, займалися у своїх працях такі науковці, як В. К. Гришук, Л. М. Кривоченко, Б. О. Кириш, М. Й. Коржанський, О. М. Литвинов, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, А. О. Пінаєв, І. К. Туркєвич, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. В. Шаблистий тощо.

Мета. Підвищений інтерес викликаний не стільки законодавчим формулюванням наведеної кримінально-правової норми, скільки питанням її практичного застосування в діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Аналіз матеріалів, на підставі яких закриті кримінальні провадження з посиланням на положення про малозначність діяння, свідчить про наявність значної кількості дискусійних, а то й проблемних питань.

Виклад основного матеріалу. Поняття малозначності діяння не є новим для вітчизняного кримінального права. У частині 2 ст. 11 чинного КК України закріплено, що не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [6, с.46].

Інтерпретуючи наведене положення, доцільно вказати на його логічно завершений, лаконічний та універсальний характер. Досконалість законодавчої техніки, рівень розвитку науки кримінального права відіграють надзвичайно велику роль при забезпеченні максимально ефективного впливу кримінально-правових норм на суспільні відносини. Однак, поряд із вказаним вище, не менш важливе значення має знання, правильне розуміння та застосування норм кримінального закону.

Однак проблемними все ще залишаються моменти, які стосуються відмежування малозначності діяння, яке виключає його злочинність, та відсутності в діях особи складу злочину як обставини, що виключає підстави для початку досудового розслідування.

Практика застосування ч. 2 ст. 11 КК України свідчить про наявність значної кількості ситуацій, в яких здійснюється неправильне тлумачення букви закону. Так, досить часто зустрічаються випадки, коли кримінальне провадження закривається на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення [4] та одночасно на підставі ч. 2 ст. 11 КК України при фактичній наявності складу злочину (наприклад, при умисному знищенні чи пошкодженні чужого майна, якщо заподіяна шкода є значно меншою від «великих розмірів» – ч. 1 ст. 194 КК, чи крадіжці ст.185 КК – якщо вартість викраденого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян тощо) [3; 2].

Однак наведені підстави діаметрально протилежні і застосування однієї із них виключає застосування іншої. Такі помилки не мають принципового значення для учасників кримінального процесу (стосовно яких вирішується питання про початок досудового розслідування, оскільки провадження при визнанні діяння малозначним підлягає закриттю на підставі п. 1 ч. 1 ст. 284 чинного Кримінального процесуального кодексу України за відсутністю події кримінального правопорушення [4]. Саме низький ступінь суспільної небезпеки – єдина підстава для невизнання діяння злочинним. Закономірно, що правильне вирішення питання щодо можливості застосування норми про малозначність діяння значною мірою визначає подальший статус людини та її долю.

Тому, з метою підвищення ступеня вірогідності істинності правозастосовної діяльності в контексті визнання окремих вчинків малозначними, доцільним видається виокремлення діяння, які малозначними визнаватись не можуть за будь-яких обставин.

Так, такими слід вважати:

1) діяння, які взагалі не містять складу конкретного злочину чи визнаються незлочинними в силу закону;

2) діяння, які характеризуються майновою чи фізичною шкодою, а її істотність визначена безпосередньо в законі через вказівку на певну кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тяжкість тілесних ушкоджень(до прикладу ст.ст.121,122, 185, 194 КК України тощо) [5, с. 257].

Яскравим прикладом тут виступає простий склад такого злочину, як крадіжка. Якщо майно викрадено на суму, яка не перевищує 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, має місце адміністративне правопорушення, передбачене ст. 51 КУпАП – «Дрібна крадіжка»[2]. Ступінь суспільної небезпеки в даному випадку видається таким, що законодавець має змогу враховувати в повній мірі уже на законодавчому рівні шляхом підвищення чи зниження межі, яка відокремлює злочин від адміністративного проступку.

Однак вказівка у примітках до статей Особливої частини КК України з урахуванням

визначеної кількості неоподатковуваних доходів громадян (наприклад, статті 185-187, 194, 364, 365 КК України), на нашу думку, є *неправильною*, адже реально враховується при підрахунку не 17 гривень, а *податкова соціальна пільга*, яка що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку; – (пп. 169.1.1 ПКУ) [7]. У деталях слід зауважити, що ч. 4 ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», визначає прожитковий мінімум для працездатних осіб з 1 січня 2021 року у розмірі 2270 гривень [1].

Таким чином, дозволимо собі навести приклад підрахунку неоподаткованого мінімуму доходів громадян в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень. Згідно з приміткою до статті 51 КУпАП – викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян[2]. Таким чином, для внесення відомостей в ЄДРДР за фактом вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст.185 КК України, сума викраденого майна повинна становити більше 227 грн.

Вимога щодо підрахунку суми чи розмірів заподіяної шкоди впливає пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України, в якому вказано, якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року [7].

Парадоксальний вигляд мала б ситуація, коли особа звільняється від кримінальної відповідальності по малозначності діяння (без можливості притягнення в подальшому до адміністративної відповідальності, оскільки законодавством таку можливість не передбачено, тобто до юридичної відповідальності особа взагалі не притягається), хоча в її діях, де-факто, вбачаються ознаки злочину, а особа, яка вчинила суміжне адміністративне правопорушення із заподіянням значно меншої шкоди, піддається заходам адміністративного стягнення;

3) усі злочини з необережною формою вини, за винятком діянь, які стосуються порушення певних правил, наслідки яких не є конструктивною ознакою складу злочину (наприклад, ст. 333 КК) [6, с.52];

4) діяння, які не лише об'єктивно, але й суб'єктивно за ступенем суспільної небезпеки у кримінально-правовому плані є незначними. Готування до злочину чи замах на злочин, який відноситься до категорії тяжких (поза змістом ст. 12 КК), не можуть визнаватись малозначними навіть у тому випадку, коли вони об'єктивно не спричинили ніякої шкоди;

5) діяння, вчиненні у співучасті, якщо хоча б щодо одного із співучасників положення про малозначність не застосовується;

6) діяння, вчинені за обставин, що виключають їх злочинність (необхідна оборона, уявна оборона, затримання особи, що вчинила злочин, крайня необхідність тощо);

7) діяння, які регулюються п.1 ч.1 ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України, а саме кримінальні провадження у формі приватного обвинувачення, які по суті можуть бути розпочаті слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого[4].

Як показує судово-слідча практика, здебільшого малозначними визнаються діяння, що містять ознаки злочинів невеликої та середньої тяжкості. Однак дискреційні повноваження суду не виключають можливості визнання малозначним тяжкого, а то й особливо тяжкого злочину.

Також слід зауважити, що набрання чинності положень Закону України від 07.06.2018 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», кардинально нормативно не вирішують питання щодо новітнього підходу до визначення змісту ознак, які виступають критеріями розмежування малозначного діяння власне від кримінального проступку. Адже нормативно-правові аспекти змісту самого поняття «кримінальний проступок», під яким у ч. 2 ст. 12 КК України розуміють передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі», вже породжує ряд дискусійних моментів, особливо в контексті тих кримінальних правопорушень, за які передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, як це було передбачено при класифікації злочинів невеликої тяжкості [8].

Наразі робота над проектом нового Кримінального кодексу України триває. Робоча група з питань розвитку кримінального права завершила обговорення Загальної частини та

декількох розділів Особливої частини нового Кодексу. Доволі цікавою є позиція, яка відображена у запропонованому Проекті Кримінального Кодексу України, зокрема: авторами у статті 1.3.2 пропонується внести нове поняття для КК України – *розрахункова одиниця*, яка буде застосовуватися для визначення розмірів предмета або засобу вчинення кримінального правопорушення, а також *спричиненої ним майнової шкоди* і розміру штрафу та грошового стягнення, у розмірі 200 гривень. Окрім цього, закріплено нормативний порядок зміни не частіше, ніж один раз на календарний рік такої розрахункової одиниці [9]. Однак при визначенні суми розрахункової одиниці, на наше переконання, все-таки слід законодавчо відобразити, які власне критерії зміни розрахункової одиниці будуть застосовуватися при внесенні змін, чи надалі це розмір буде залежати від податкової соціальної пільги у відсотках, чи можливо – власне розмір прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати тощо?.

Заслуговує позитивного схвалення і запропонований авторами Проекту КК України поділ на розміри майнової шкоди, а саме: а) неістотна – майнова шкода, яка в десять і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої цим Кодексом; б) істотна – майнова шкода, яка у сто і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої цим Кодексом; в) значна – майнова шкода, яка в одну тисячу і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої цим Кодексом; г) тяжка – майнова шкода, яка в десять тисяч і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої цим Кодексом [9].

Висновок. Підсумовуючи викладені позиції, слід відзначити, що на часі все ще залишаються проблемними моменти, які стосуються відмежування малозначності діяння, яке виключає його злочинність, та відсутності в діях особи складу злочину як обставини, що виключає кримінальне провадження; виокремлення категорій злочинів, до яких не може застосовуватись положення про малозначність діяння; градації об'єктів кримінально-правової охорони за ступенем суспільної значущості при застосуванні норми про малозначність діяння.

З метою врегулювання питань щодо визначення, в окремих статтях Особливої частини КК України понять «істотна шкода», «значна шкода», «великі розміри», «особливо великі розміри», «тяжкі наслідки» ми вважаємо, що було б доцільно нормативно закріпити ці поняття у нормах Загальної частини КК України, які б застосовувалися і були універсальними до всіх норм Особливої частини КК України, які закріплюють такі обов'язкові ознаки як заподіяння злочином шкоди, з урахуванням розміру майнової шкоди (неістотна, істотна, значна, тяжка) крізь призму розрахункової одиниці, а не чинного на часі порядку врахування неоподаткованого мінімуму доходів громадян, із вказівкою на податкову соціальну пільгу. Саме такий варіант врегулювання вказаних відносин, може бути реалізований шляхом внесення у Загальну частину КК України окремої статті, яка закріплює принцип визначення суми заподіяної майнової шкоди, що дозволить не тільки забезпечити правильне застосування положень Особливої частини КК України, а й буде виступати додатковим механізмом розмежування кримінальних правопорушень від адміністративних.

Список використаних джерел

1. Про державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
3. Кримінальний кодекс України. URL : zakon.rada.gov.ua/go/2341-14
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ : Концерн “Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-е вид., перероб. та доп. ; за ред. М. І. Мельника та М. І. Хавронюка. Київ : Юрид. думка, 2009. 1236 с.
7. Податковий кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/stru#Stru>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 07.06.2018. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.
9. Контрольний текст (проекту) Кримінального кодексу України (+ проступки) - (станом на 29.03.2021). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/03/30/kontrolnyj-proekt-kk-29-03-2021-1.pdf>.

Надійшла до редакції 15.05.2021

References

1. Pro derzhavnyy byudzheth Ukrainy na 2021 rik [On the state budget of Ukraine for 2021] : Zakon Ukrainy vid 15.12.2020 № 1082-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>. [in Ukr.]
2. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennya [Code of Ukraine on Administrative Offense]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>. [in Ukr.]
3. Kryminal'nyy kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. URL : zakon.rada.gov.ua/go/2341-14. [in Ukr.]
4. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukr.]
5. Kryminal'nyy kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyy komentar [Criminal Code of Ukraine: Scientific and practical commentary] / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, S. B. Havrysh ta in.; za zah. red. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiya. Kyiv : Kontsern "Vydavnychyy Dim «In Yure»», 2003. 1196 s. [in Ukr.]
6. Naukovo-praktychnyy komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. 6-e vyd., pererob. ta dop. ; za red. M. I. Mel'nyka ta M. I. Khavronyuka. Kyiv : Yuryd. dumka, 2009. 1236 s. [in Ukr.]
7. Podatkovyy kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/stru#Stru>. [in Ukr.]
8. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennya dosudovoho rozsliduvannya okremykh katehoriy kryminal'nykh pravoporushen' [On amendments to some legislative acts of Ukraine to simplify the pre-trial investigation of certain categories of criminal offenses] : Zakon Ukrainy vid 07.06.2018. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928. [in Ukr.]
9. Kontrol'nyy tekst (proektu) Kryminal'noho kodeksu Ukrainy (+ prostupky) - (stanom na 29.03.2021) [Control text (draft) of the Criminal Code of Ukraine (+ misdemeanors) - (as of March 29, 2021)]. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/03/30/kontrolnyj-proekt-kk-29-03-2021-1.pdf>. [in Ukr.]

ABSTRACT

Stanislav Mozol, Mykola Hutsulyak. The ratio of insignificance of the act, social tax benefit and unit of account in the process of applying certain provisions of the Criminal Code of Ukraine. The article considers the characteristics of the legislative definition of the concept of insignificance of the act, determines the content of the act, which formally contains the signs of the act provided by the relevant article of the Criminal Code of Ukraine, but due to lack of public danger is not a crime. The main criteria for distinguishing an insignificant act from a crime are determined. Emphasis is placed on the principles of determining the unit of account for property damage in the draft of the new Criminal Code of Ukraine.

In order to resolve the issue of defining in certain articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine the terms "significant damage", "serious damage", "large size", "especially large size", "severe consequences", we believe that it would be appropriate to enshrine these concepts in the norms of the General Part of the Criminal Code of Ukraine, which would be applicable and universal to all norms of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which enshrine such mandatory features as causing harm by crime, taking into account the amount of property damage (insignificant, significant unit of account, rather than the current procedure for taking into account the non-taxable minimum income of citizens, with an indication of the social tax benefit.

Keywords: *insignificance, crime, offense, criminal offense, public danger, objective and subjective signs, action, inaction, social tax benefit, unit of account, property damage.*